

Alexander Vartdal Klungnes

Oversikt over Margrete I. sitt politisk nettverk frem til dannelsen av Kalmarunionen

Bacheloroppgave i Bachelor i Historie

Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl

Mai 2019

Alexander Vartdal Klungnes

Oversikt over Margrete I. sitt politisk nettverk frem til dannelsen av Kalmarunionen

Bacheloroppgave i Bachelor i Historie
Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

 NTNU
Norwegian University of
Science and Technology

Oversikt over Margrete I. sitt politisk nettverk frem til dannelsen av Kalmarunionen

Alexander Vartdal Klungnes

Innholdsfortegnelse

Oppstandelsen	3
Historisk Gjennomgang	
Norsk og svensk kongefelleskap og folkungedynastiet	5
Mecklenburg	6
Skandinavias forhold til Hansaforbundet	9
Margrete sin turbulente tid i Norge	11
Margrete i Danmark	13
Erik av Pommern	14
Margretes nettverk av støttespillere, administratorer og stormenn	16
Annen forskning	25
Reisens avslutning	28
Litteratur	30

Oppstandelsen

Vi lever i dag i vesten i det vi liker å kalle for en likestilt verden. Og få av oss vil i dag reagere på en kvinnelig regent eller monark. Under Margrete I. av Danmark sin tid var synet betydelig annerledes. 1300-tallet var en mannsdominert verden, så det at en så innflytelsesrik kvinne spretter fram i historien er et utrolig fascinerende tema. Margrete har i andres arbeid stått i sentrum og blitt skrevet om av mange, noen av disse skal denne oppgaven se litt på helt til slutt. Ønsket mitt med denne oppgaven var å skrive om Margrete, siden hun var den fascinerende skapningen hun var, men isteden fokusere på nettverket som hun vevde rundt seg for å oppnå det hun oppnådde.

Margretes posisjon som arkitekt av Kalmarunionen er nesten unik i Europeisk historie. Få kvinner har hatt mer innflytelse på å forme utviklingen i flere riker. Men rundt denne kvinnen sto det mange skikkelser som spilte større og mindre rolle i hennes liv, både som støttespillere og opponenter. Denne teksten forsøker å kartlegge hvilke individer som var vital i hennes krets, og sørget for hennes framgang. Oppgaven begrenser seg til de få viktigste aktørene, og på hvilken måte disse individene bidro. Ignorerer for det meste svensk innflytelse, og fokusere mest på rollen de spilte i Norge, men vil innom danske menn og roller de hadde i Danmark også. Oppgaven blir altså et forsøk på å danne oversikt over den nærme kretsen rundt Margrete fram til dannelsen av Kalmarunionen.

Det ble tydelig i behandlingen av stoffet at Margrete selv brukte mye tid og krefter på å skaffe lojale spillere i geistligheten, denne tekstens fokus vil derfor også være primært på presteskaper i Danmark og Norge. Målet med oppgaven er å finne ut hvor omfattende Margretes nettverk var, hvordan hun formet det, og om de var nødvendige for hennes vei til å bli Skandinavia dronning.

Hovedvekten av arbeidet er basert på arbeid som Eldbjørg Haug har gjennomført. I hennes over trehundre siders verk danner hun en utrolig god oversikt over Margretes liv og støttespillere. Haug har godt gjennom de fleste primærkilder som er relevant til Margrete. Denne oppgaven gjør noen innblikk i noen av disse kildene selv i del to, men på grunn av manglende latin-kunnskaper har det vært veldig gunstig å ha tilgang til primærkildene oversatt gjennom Haug sitt verk.

Foruten om innledning og avslutning er denne oppgaven primært delt i to seksjoner. Den første seksjonen omhandler primært en historisk gjennomgang av hendelsene i forkant av Margretes ekteskap til Håkon 6, og hendelsene som fant sted etter at Margrete ble en aktiv entitet i Nordeuropeisk politikk. Fokuset i denne delen er primært på Margrete og Albrecht etter hans ankomst som Sveriges konge. Mecklenburgs forsøk på sikre kronen i alle tre skandinaviske rikene er en av de viktige faktorene som drev Margrete til den posisjonen hun endte opp i, mener derfor det er viktig å få med de viktigste elementene i forholdet mellom Margrete, folkungene og Albrecht. Den andre delen av oppgaven blir et mer dypdykk i de viktigste aktørene rundt Margrete, og rollen som de spilte i de historiske hendelsene som blir gjennomgått i del I. Margrete blir som en rød trå gjennom hele oppgaven, og det er aktørenes handlinger i forhold til henne som er relevant for oppgaven.

Norsk og svensk kongefelleskap og folkungedynastiet

Den siste mann av kong Sverres ætt på den norske tronen var Håkon 5. Hans datter Ingeborg gifter seg med hertugen Erik av Södermanland deres union skaper gav liv til Magnus Eriksson. Magnus ble valgt til konge av Sverige og arver senere den norske tronen fra sin farfar Håkon 5. i sine siste dager ba Håkon 5. sine rådgivere om at utenlandske menn aldri skulle få makt i Norge over nordmenn.¹ Hans siste proklamasjon kan kanskje ha vært et forsøk på å bevare en viss suverenitet, men som vi skal se ville utenlandske menn og kvinner få mye makt i fedrelandet i årene etter hans død. Både tyske handelsmenn, svenske adelige, danske sysselmenn og kongelige ville få enorm makt over Norge.

Magnus overtar makten i begge rikene i 1332, men bare midlertidig. Og den norsk-svenske unionen blir opphevet i 1343, og hans sønn Håkon Magnusson (Håkon 6.) blir hyllet til konge i Norge, mens hans eldre bror Erik blir valgt til Konge i Sverige. Dette var imot norsk lov, siden Norge var et arvekongerike hvor tronen skulle gå til den eldste ektefødte sønnen av Magnus Eriksson som var Erik ikke Håkon.² Esben Albrechtsen referer til Gottfrid Carlsson og Johan Schreiner for å forklare utviklingen. Carlsson mener at unionsoppløsning kom som en konsekvens av Magnus Erikssons ønske om at hver av hans sønner skulle arve et rike, mens Schreiner er av oppfatningen var en konsekvens av en langvarig kamp blant norske stormenn mot unionen.³ Albrechtsen selv skriver at i 1343 med to levende kongesønner var det ikke lengre et behov for union og problemet kunne løses ved splittelse. Unionen hadde oppstått som en tilfeldighet og ikke som et resultat av noen særlig politisk manøvrering fra hverken norsk eller svensk side.⁴

Svenske stormenn begynner et opprør mot den norske kongen i 1356. I hjertet av denne konflikten lå de svenske stormennenes ønske om å ha større innflytelse over det svenske riksrådet. Kong Magnus sønn Erik utnytter situasjonen og allierer seg med opprørerne.⁵ Konflikt mellom mektige adelige i Sverige og kronen var noe som hadde preget svensk intern

¹ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:50

² Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:51

³ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:52

⁴ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:53

⁵ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:322

politikk før sammen styringen med Norge, og også noe som kom til å prege svensk politikk i perioden under og etter Kalmar Unionen.

Mecklenburg

Fyrstedømmet Mecklenburg hadde giftet seg inn i det svensk-norske folkungedynastiet.⁶ Fyrstedømmet hadde dermed anskaffet seg arverett inn i den norske arverekken, og som potensielle kongevalg i Sverige som ikke var et arvekongerike.

Etter ekteskapet mellom Margrete og Håkon 6. avsatte det svenske aristokratiet den norske monarken og valgte Albrecht, sønnen av hertugen av Mecklenburg, til svensk konge i 1364. Den nye svenske kongen var fetter til Håkon. Til tross for den svenske adelens valg av Albrecht var fremdeles deler av det svenske riket under den norske tronen. Håkon 6. bevarte kontrollen over Värmland, Dalsland og deler av Västergötland, så vel som å beholde mange noen av de svenske adelige på sin side.⁷

Albrecht brukte for det meste Mecklenburgere som rådgivere, og det svenske hoff så en stor innvandring av utlendinger som bidro til spenning mellom svenske stormenn og den nye monarken. Kombinert med stort skattepress bidro det til misnøye blant svenskene, som kanskje bidro til å gjøre svenske mer mottakelig for en union i senere tid.⁸

Albrecht ville hive seg med i Kölnforbundets krig mot Danmark og Norge sammen med andre mecklenburgske fyrster, holsteinske grever og opprørske jyske stormenn.⁹

Etter tapet ved Gata og manglende evne til å samle inn ressurser til å føre krig mot Albrecht så det mørkt ut for folkungætten. Håkons allierte i Danmark var under en vanskelig situasjon i deres konflikt mot Kölnforbundet og hadde dermed liten mulighet til å bidra i konflikten mellom Håkon og Albrecht. Men som så mange andre ganger i historien ville interne konflikter bidra til å svekke en sivilisasjon mot ytre fiender, og Sverige var intet unntak. Og i 1371 blir det fred mellom folkungene og Albrecht. Håkon går med på å godta Albrechts rett til Sverige og en klump med løsepenger i bytte mot Magnus Erikssons frihet og fred mellom rikene.¹⁰

⁶ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:321

⁷ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:322

⁸ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:324

⁹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:324

¹⁰ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:322

Valdemar Atterdags døde i 1375 uten noen gjenlevende sønner og klar arvtaker. De to kandidatene som sto sterkest var Albrecht, hertugen av Mecklenburg, og Olav Håkonsson, sønnen til Margrete og arvingen til den norske tronen. Den tysk-romerske keiseren uttrykket sin støtte for Albrecht av Mecklenburg, men det var nok liten støtte for dette blant danskene. Med Albrecht på den svenske tronen virket det nok lite fristende både for danske og norske stormenn å få enda en Mecklenburger på en skandinavisk trone. Med Sverige, fyrstedømmet Mecklenburg og mulig Danmark ville de bli en mektig makt i Nord-Europa. Samtidig hadde Mecklenburgerne stilt seg på siden til kölnforbundet og Hansamaktene i deres konflikt mot Valdemar, og en Hansa-vennlig monark var nok ikke noe som fristet. Som konsekvens av dette og Margretes spill, som vi skal se mer på senere, ble Olav Håkonsson valgt til Dansk konge i 1376.¹¹ Keiseren Kalr 4. døde i 1378, og bare noen få måneder senere døde også Albrecht hertugen av Mecklenburg.¹² Uten støtte fra den tyske keiseren, og med dødsfallet til arvtakeren forsvant nok mye av vinden i seilet til det Mecklenburgske håpet om en Albrecht på den danske tronen.

I 1386 døde Bo Jonson. Jonson var en mektig landeier i Sverige og inntektene og makten han hadde til råde var en verdifull ressurs til enhver som ønsket å påvirke svensk intern maktpolitikk. I hans testament hadde han uttrykket for at hans eiendommer skulle bli vurdert av det svenske riksrådet og deles ut til svenske stormenn. Albrecht hadde andre planer og sidesetter testamentet og sikrer seg eiendommene og ressursene selv. Svenske stormenn nektet å godta dette og gjør opprør, samtidig begynner de å konspirere med Margrete om å sette Olav Håkonsson på den svenske tronen. Denne planen blir aldri gjennomført siden Olav døde i 1387. Dette gjorde det ikke bare vanskelig for de svenske stormennene å erstatte Albrecht i Sverige, men med Olavs død er Albrecht den neste tronarvingen til både Danmark og Norge.¹³ Dette må ha vært en ganske spennende tid for den Mecklenburgske hertugen, som nå kanskje kunne smake dominans i Skandinavia. Det kunne på denne tiden kanskje se ut som om Norden skulle få en helt annerledes union enn den unionen den endte opp med. Vi må stille spørsmål ved hvor realistisk Skandinavisk dominans ville vært for den Svenske kongen. Han hadde kanskje loven på sin side i Norge som var et arvekongerike, men han måtte bli valgt i Danmark og som nevnt tidligere var det nok veldig usannsynlig for at han

¹¹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:324

¹² Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:78

¹³ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:325

kom til å bli det. Ikke bare var han uønsket i Danmark og Norge, mens hans egen posisjon i Sverige var svak og preget av intern konflikt og motstand fra mange svenske stormenn.

Som historien viser gikk det ikke Albrechts vei, og Margrete blir formynder i Danmark og valgt til dronning i Norge. Norske riksrådet velger å fortsette kongefelleskapet med Danmark, som var økonomisk gunstig for Norge, ettersom Danmark var den økonomisk dominerende makten i Skandinavia.¹⁴ At det norske riksrådet og stormenn ikke bare velger å ignorere norsk arvelov, men også velger en monark som er kvinne, forteller oss kanskje ikke bare hvor populær Margrete var, men forteller oss også hvor upopulær Albrecht var i Norge. Dette blir rettfærdiggjort gjennom argumentet at Albrecht hadde ført krig mot Norge og dermed mistet retten til å arve tronen.¹⁵ Vi skal se nærmere på Margretes valg til dronning nedenfor.

De svenske stormennene som gjorde opprør mot Albrecht lovte i 1388 å gjøre Margrete til sin *rette husbond* og å ikke forlike seg med Albrecht uten tillatelse fra Margrete, de gikk også med på å ta til konge den som Margrete valgte som sin arving.¹⁶ Albrecht hadde gjennom hele sin styringsperiode arbeidet aktivt for å svekke innflytelsen til det svenske aristokratiet og sentralisere makten i riket rundt kronen. En dansk monark som var villig til å samarbeide og beskytte den svenske adelen må ha vært mer fristende enn en tysk monark som aktivt arbeidet for å minske deres innflytelse. Som et barn av folkungedynastiet krevde Olav den svenske tronen. Det svenske aristokratiet hadde kvittet seg med Magnus Erikssons vilkårlige styre i bytte mot Albrecht sitt styre. Men det viste seg i ettertid at Albrecht var en enda vanskeligere monark å forholde seg til for de svenske stormennene og var nok i deres øyne et større onde. I svensk landslov stod det at kongen skulle styre landet med innenlandske stormenn. Albrecht hadde gitt både land og posisjoner i riksrådet til tyske menn, noe som ikke hadde falt helt i smak hos den svenske adelen.¹⁷

Det eskalerte til slutt til en militær konflikt mellom Margrete og Albrecht som konkluderte med slaget ved Åsle i Vestergötland i 1389. Den tyske kongen på den svenske tronen med sin tysk dominerte hær taper og ender opp i Margretes fangenskap.¹⁸ Dette representerte ikke slutten på Margretes Mecklenburgske problemer, Stockholm var dominert av tyske støttespillere og byen overga seg ikke til tross for at deres herre var i fangenskap. Albrecht

¹⁴ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:326

¹⁵ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:326

¹⁶ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:326

¹⁷ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskapet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:84

¹⁸ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:326

hadde også støttespillere i Gotland og Finland, og disse omfavnet sjørøveri og plyndring etter nederlaget ved Åsle. Både Malmø og Bergen blir plyndret av disse støttespillerne.¹⁹

Margrete inngikk en avtale med Albrecht i 1395 med hjelp fra hanseatene. Albrecht blir satt fri i løfte om en fremtidig betaling på 60 000 mark innen 3 år.²⁰ Albrecht ble satt fri og Stockholm satt i pant som forsikring. Den overtas av Hansaforbundet og ble værende under deres kontroll i 3 år. Albrecht klarte aldri å samle inn de nødvendige midlene og Margrete får overrakt byen etter at fristen gikk ut. Med Stockholm under sin kontroll mot slutten av 1300-tallet hadde Margrete virkelig klart å sikre makten i de tre rikene. Albrecht utgjorde likevel en trussel og en plage for dronningen, han hadde fremdeles kontroll over Gotland og kombinert med allierte i Tyskland og fyrstedømmet Mecklenburg var Albrecht fremdeles en mektig skikkelse i Norden.²¹ Lindholmavtalen som sikret Albrechts frihet, inneholdt også en del som la retningslinjer for hva som skulle hende hvis Margrete falt i graven før Albrecht hadde betalt eller de 3 årene var omme. Albrechtsen ser på dette som et tegn til unionsdannelsen før møtet i Kalmar i 1397. Margretes rettigheter i Sverige forventes å overtas av hennes arving, og den norske arveloven gjør seg gjeldene på et vis i Sverige. Albrechtsen skriver; «*Her to år før det berømte møde i Kalmar er det som om Norden var ét samlet område*»²²

Skandinavias forhold til Hansaforbundet

Da Danmark sikret seg kontroll over Øresund ved gjennebringningen av Skåne i 1360, skaffet det danske en mektig posisjon i handel i Østersjøen. Det blusset opp til krig mellom Danmark og Norge og hanseatene. I denne perioden satt Magnus Eriksson i fangenskap hos Albrecht av Sverige, og Håkon 6. var nok mer opptatt av konflikten om Sverige. Norge klarte å skaffe en separat fred med de tyske bystatene i 1367. En fred som konkluderer med fornyelsen av alle tidligere hansa-privilegier i Norge.²³ I 1367 kom en mer «samlet» respons på den voksende danske makten i regionen. Dannelsen av Kölnføderasjonen ville bringe det danske og det norske monarkiet i direkte konflikt med de nord-tyske hanseatene. De sendte en samlet styrke mot Danmark i et forsøk på å sikre hanseatene privilegier og dominans i Østersjøen. Mecklenburgerne og Albrecht av Sverige så muligheten til å begrense dansk makt og støtter

¹⁹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:327

²⁰ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:97

²¹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:327

²² Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:98

²³ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:325

seg til føderasjonen.²⁴ Fredsavtalen i Stralsund var kostbar for Valdemar, som endte opp med å tape slott, toll og måtte gi privilegier til hanseatene. Men mest relevant for Margretes del var avtalen mellom Albrecht og Valdemar året etter som sikret Albrecht 4. som arvtaker til den danske tronen.²⁵

Ole George Moseng & andre argumenterer for at manglende påvirkning fra Hansaforbundet i det danske kongevalget i 1376, til tross for tidligere samarbeid med Mecklenburgerne, kom som en konsekvens av at de heller ikke ønsket Mecklenburgs dominans i Norden.²⁶ Valdemar Atterdags barnebarn, til tross for en lang familiehistorie dominert av opposisjon til Hansaene både på mor og far sin side, ble kanskje sett på som et mindre onde enn Mecklenburgs dominans?

Margrete da hun kom til makten måtte som sin far forholde seg til hanseatene. Hun kom som Valdemar til å for det meste ha et anspent om ikke fiendtlig forhold til bystatene. Etter Håkon 6. død presset Hanseatene Margrete for å få fornyet privilegiene de hadde skaffet seg under Håkon i 1367. Til dem skal hun ha svart «*Kongen av Norge var død, og hans privilegier død med ham*».²⁷ Margrete klarte uten bruk av våpen å gjenskaffe de danske slottene ved Skåne i 1385, et langvarig prosjekt hennes far ikke hadde maktet å gjennomføre. Dette sikret ikke bare intern styrking i Danmark, men var også en kilde til mer inntekt for kronen, noe som den danske kronen hadde sterkt behov for.²⁸ Margrete ville i sin tid demonstrere en god evne til å bruke diplomati og sjarm til å vinne sine saker, og anvendte ikke vold hvis andre veier var mulige. Dette er ikke et forsøk på å framstille Margrete som et pasifistisk individ, men heller å understreke hvor kapabel hun var til å få det som hun ville, til tross for at hun i sin tid hadde mange diplomatiske «handikap». Hun var først og fremst kvinne som framtrådte som ledende monark i mannsdominert verden, samtidig hadde hun ikke like legitim rett til alle de skandinaviske rikene. Til tross for dette klarer hun ved hjelp av kløkt og smart anvendelse av sine støttespillere å danne fundamentet for en skandinavisk union og gjorde seg selv muligens

²⁴ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:79

²⁵ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:81

²⁶ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:325

²⁷ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:80

²⁸ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:325

til en av datidens mektigste europeiske kvinner. Albrechtsen er veldig generøs med sin beundring av Margretes diplomatiske egenskaper.²⁹

Margrete sin turbulente tid i Norge

«Jomfruene i Kongehuset ble utelukkende betraktet som brikker i et dynastisk spill der ekteskapet skulle besegle en allianse»³⁰

Margrete og Håkon Magnusson trolovelse startet allerede i 1359, men som alt annet i europeisk politikk var ting aldri enkelt. Etter splittelsen av det norske og svenske rikene mellom Magnus Erikssons to sønner, satt Erik på den svenske tronen, men han falt bort i 21. juni 1359. Valdemar utnytter dette og sikret seg Skåne i 1360 og Magnus allierte seg med hansestedene for å gjenvinne Skåne, men det lyktes han ikke med. Den norske kongen avbrøt trolovelsen mellom Margrete og Håkon og prøver i stedet å sikre et ekteskap med Elisabeth den holstenske grevens datter, i et forsøk på å danne en allianse mot Danmark. Dette kom Magnus ingen vei med og trolovelsen mellom Håkon og Margrete blir fornyet. Etter den vanskelige perioden og det turbulente forholdet mellom den norske og den danske kronen forsonet de to maktene seg i vanlig europeisk tradisjon, gjennom ekteskap. Margrete Valdemarsdatter og Håkon Magnusson (Håkon 6.) blir trolovet våren 1359.³¹ Selv om Håkon hadde blitt myndig som konge allerede i 1355 var det fremdeles hans far som regjerte store deler av Norgesveldet. Og spesielt de utenrikspolitiske manøvrene til den norske kronen var nok bestemt av Magnus.³² Margrete og Håkon blir gift sommeren 1363.³³ Margrete er bare 10 år gammel i 1359 og blir gift med den over dobbelt så gamle Håkon, noe som vi i dag ville sett på som uakseptabelt men noe som ikke nødvendigvis ble sett på som noe katastrofalt i Margretes samtid. Selv om det ville ta flere år før Margrete ble kjønnsmoden og ekteskapet ville produsere skape avkom noterer Haug at Margrete kanskje var heldig og at ikke alle små piker, i hennes samtid, hadde like tålmodige ektemenn og ble gravid før kroppen var klar for det og omkommer under fødselen.³⁴

²⁹ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:80

³⁰ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:63

³¹ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:60-61

³² Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:321

³³ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:61

³⁴ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:64

Haug sitt sitat i begynnelsen av denne delen forklarer godt situasjonen som europeisk kvinner i middelalderen befant seg i. Til tross for at Margrete kan ses på som et offer for et politisk og sosialt system som hadde liten tålmodighet for pikenes egne ønsker endrer ikke Margrete noe på denne politikken, og hun kom selv til å ta en aktiv rolle i å gifte bort barna i hennes ætt.

Margrete blir en del av det kongelige hoffet i Norge i en alder av 10 år, og hun vil tilbringe mye av sin barndom i Norge. Ekteskap mellom to kongefamilier er en stor nok begivenhet i seg selv, men dette ekteskapets rolle ville raskt endre seg. Like etter at Margrete gifter seg og reiser til Norge døde hennes eneste bror og arving til den danske kronen Junker Christofer.³⁵ Valdemar Atterdag har nå bare piker som direkte etterfølgere og den danske kronen står uten en klar tronarving. Ekteskapet mellom Margrete og Håkon blir nå ikke bare sentralt i spørsmålene som omgikk den norske kronen, men også deres rolle i spørsmålet rundt den danske tronen.

Som 17 åring stiger Margrete frem i en ledende posisjon i Norge. Hennes ektemann befinner seg for det meste i Elvesysla hvor han forhandler med Albrecht om løslatelsen av sin far.³⁶ Akershus er rammet av hungersnød og pest og den høygravide og unge dronning trer frem i statsadministrasjonen som en uavhengig entitet for første gang i møte med denne krisen.³⁷ Det er i denne funksjonen at det første dokumentet og manifestasjonen av hennes vilje dukker opp, i form av et brev sendt til hennes ektemann hvor hun ber om hjelp til å håndtere den vanskelige situasjonen hun befinner seg i.

Olav Håkonsson død i 1387 tvang Margrete tilbake til Norge hvor hun nå måtte sikre den norske tronen fra Albrecht, og sørge for at det norske arvekongedømme blir værende i hennes slekt. Albrecht hadde krav på tronen gjennom at han var dattersønn av Håkon 5. og etter norsk arvelov den rettmessige arvtakeren etter Håkon 6.³⁸

Som nevnt ovenfor ble Margrete Dronning i Norge. Den tyske Albrecht gav ikke opp kampen på verken Norge eller Sverige, men hans ambisjon om Norge må ha sett ut som en urealistisk drøm i 1388. Det norske riksrådet den 2. februar 1388 velger Margrete til «*hele Norges rikes*

³⁵ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:64

³⁶ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:90

³⁷ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:87-88

³⁸ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:87

mektige frue og husbonde». ³⁹ Margrete skulle styre landet i alle sine dager og alle norske stormenn skulle sverge ed til henne eller hennes representanter. Det sendes ut to diplomer fra dette møtet i februar, det første erklærte henne dronning av Norge, det andre diplom kom 16. februar og sier at den norske arverekken skal regnes fra Margretes slekt, og hennes søsterdattersønn Bugislav av Pommern skulle være hennes arving. ⁴⁰ På denne måten ble Albrecht ikke bare nektet tilgang til tronen selv, men slekten hans ble skvist ut av den norske arverekken.

Margrete i Danmark

Håkons far gikk bort 1. desember 1374, og året etter døde hans kones far Valdemar. ⁴¹ Som nevnt ovenfor var Albrecht av Mecklenburg en sterk tronekandidat. Margrete viste ingen tegn til nøling og reiste til Danmark for å arbeide for å gjøre sin sønn til arvtakeren i kongedømmet.

Etter Olavs død og Margrete sikrer tronen både i Norge og Danmark flytter den kongelige statsadministrasjonen til Danmark. Dette markerte et tydelig skille og vis tap av suverenitet i Norge, og det vil flere hundre år før sentraladministrasjonen returnerer til fedrelandet. Dette førte til et tap av kontakt med kongemakten, som tidligere lå innenfor rekkevidde til den norske adelen, og aristokratiet måtte finne seg i å organisere mye av internadministrasjonen selv. I denne perioden vokser også kirken fram som en mer nasjonal organisasjon og mye av Norges administrative oppgaver faller i hendene til de geistlige. ⁴² Danmark fremsto i en dominerende posisjon i unionen, den danske kansleren ble unionskansler. Det norske rikssellet, som alltid har bfunnet seg i Norge, blir flyttet til Danmark i 1398 og gav Margrete muligheten til å utøve makt i Norge fra Danmark. ⁴³

Margrete anvendte sterke personlige bånd i sin maktpolitikk. Etter at makten flyttes til Danmark dannes et veldig sterkt sentralisert styre rundt det danske hoffet. Margrete la liten vekt på institusjonell makt og foretrakk en veldig personlig styreform, hvor makten lå hos personer i hennes nettverk som hun hadde et personlig forhold til, fremfor å legge vekt på

³⁹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:326

⁴⁰ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:88-89

⁴¹ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:97

⁴² Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:333

⁴³ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:340

institusjonelle organ. En personlig og autoritær kontroll utøver hun.⁴⁴ Selv om hun som nevnt tidligere anvendte kirken, var det ikke den institusjonelle makten hun la vekt på, men på de spesifikke personene hun selv hadde plassert i maktposisjoner i kirken. Spesielt i Norge var det mange posisjoner å dele ut, ettersom den store mannauden hadde tatt knekken på 40 prosent av det norske aristokratiet, og samtlige biskoper i Norge døde i løpet av en toårsperiode.⁴⁵

Erik av Pommern

I 1388 ankom Vartislav av Pommern Danmark sammen med sine to barn, Bugislav og Katharine. De blir overført til Margrete og hun blir *fostermor* og verge, guttebarnet tar også det fellesskandinaviske navnet Erik.⁴⁶ Margrete tar på seg rollen som familiens matriark, og som leder i en adelig slekt i Europa var hun på lik linje med sine samtidsmenn ansvarlig for ekteskapspolitikken og hun arbeidet aktivt for å plassere disse barna i ekteskap som var gunstig for unionen hun var i ferd med å bygge.

Erik ble kronet i 1392 og Margrete sa fra seg tronen og blir regent i Norge på samme måte som i Sverige og Danmark. Regentskapet skal vare til den unge Erik blir myndig.⁴⁷ Dette viste seg å bare være en formalitet og Margrete regjere de tre rikene i hele sin levetid selv. Hun gav strenge retningslinjer for hvordan hennes agenter skulle arbeide, og det inkluderte også Erik av Pommern. Selv etter at Erik blir offisielt kronet i Kalmar og blir unionskonge regjerer likevel Margrete bak kulissene.

Erik av Pommern blir hyllet på Øyrating i 1395, det ble klart at Margretes tid som dronning i Norge bare skal vare frem til Erik blir myndig.⁴⁸ Det skulle vise seg at Margrete ble sittende med makten lenge etter at hennes arving blir myndig. Selv om Erik offisielt var konge viser kildene klart at Margrete satt som matriark og veldig lite fant sted uten at hun var involvert.

⁴⁴ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:338

⁴⁵ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:49

⁴⁶ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:95

⁴⁷ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:96

⁴⁸ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:327

Alexander V. Klungnes

I nærværet av to erkebiskoper, ti biskoper, fem prelater og femti adelsmenn blir Erik av Pommern 17. juni 1397 kronet til unionskonge ved Kalmar.⁴⁹

⁴⁹ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:98-99

Margretes nettverk av støttespillere, administratorer og stormenn

Behovet for støttespillere var stort for en Monark. Europeiske konger har blitt reist og falt på bakgrunn av menneskene de hadde rundt seg. For Margrete var dette spesielt viktig, siden hun mye av sin politiske karriere ikke satt med direkte utøvende makt. Etter Håkon 6. død, og Olavs plassering på tronen er det lett å forestille seg at Margrete allerede var dronning og satt med makten. Hun var kongemor og hadde allerede vist seg som en kløktig diplomat og politisk entitet, men makten var offisielt hos formynderrådet.⁵⁰

Riksrådene eksisterte i alle de skandinaviske landene, selv om det danske rådet ville få dominans i tiden etter kroning ved Kalmar. Rådets viktigste funksjon var ved kongevalg, selv om Norge var et arverike, satt makten til å utpeke kongen hos landets stormenn. Og som vi skal se nedenfor hadde de makt til å ignorere norsk arvelov. Noes som de lovmessig egentlig ikke har, men som vi ser ellers i historien så gjør de adelige ofte som de vil, irrelevant av loven sier. Riksrådet tok også over kongens domsmyndighet i de periodene monarken befant seg utenlands.⁵¹

Etter splittelsen mellom Norge og Sverige i 1364 blir mange svenske stormenn en del av det norske kongeriket. Noen av disse ender som rådgivere for monarken. Dette ser ut til å ikke ha skapt noe konflikt med norske stormenn.⁵² Margrete selv brukte også aktivt utenlandske menn i maktposisjoner i forskjellige skandinaviske råd når hun tok over.

«Generelt kan en si at krika som en riksomfattende politisk-administrativ organisasjon i Norge ble styrket i disse tiåra, og flere av biskopene framstår i kildematerialet som dyktige administratorer og politikere.»⁵³

Kirken var vital for Margretes ambisjoner og et solid fundament for hennes makt. Hun hadde arbeidet gjennom hele sitt voksne liv for å sikre seg lojaliteten til mennene i geistligheten og å plassere lojale menn i posisjoner som ble tilgjengelig. Kirkens menn endte opp med å bli noen av hennes viktigste støttespillere og det er vanskelig å se for seg en vei for Margrete til

⁵⁰ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:344

⁵¹ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:34

⁵² Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:322

⁵³ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:332

tronene i alle rikene hvis kirken ikke spilte på lag. Vi skal derfor se på hennes geistlige nettverk først.

Kirken hadde en sterk posisjon som administrativt organ i Margretes riker. Norske biskoper skulle vise seg vital i hennes politiske manøvrering, og uten deres støtte er det vanskelig å forestille seg at hun kunne kommet til posisjonen hun gjorde i Norge. Margretes aktive bruk av kirkelige menn i hennes tjeneste gav henne bare ikke tilgang til lojale menn som hadde et utstrakt administrativt organ, men gav henne også medhjelpere som ikke var en del av intern adelskonflikt i Skandinavia. Kirken stod utenfor konflikter mellom rivaliserende stormenn og gav riket et mer stabilt statsapparat enn adelen gjorde, hun sikret seg også viktige støttespillere i kirken som en alliert i en mulig konflikt mot stormenn som ikke støttet henne. Kirken igjen økte sin makt og innflytelse i riket, spesielt i Norge som konsekvens av Margretes aktive bruk av geistlige i sitt maktspill. Kirken hadde stor innflytelse i statsadministrasjonen, ikke uvanlig med en geistlig som kansler i Norge, og formynderrådet hadde to seter reservert til biskoper.⁵⁴

Margrete er kjent for sin aktive bruk av kirken og Haug argumenterer at hun var betydelig mer kirkevennlig enn sin ektemann.⁵⁵ Historisk sett hadde det før Margrete sin tid vært konflikt mellom monarkiet og kirken i Norge, Margretes aktive kirkebruk og gudfryktige natur må ha vært møtt positivt fra geistlige i Norge. Spesielt når den sittende monarken ikke hadde vist samme samarbeidsvillighet. Margretes bruk av kirken som verktøy var nok ikke bare et kynisk spill fra hennes side, vi må samtidig ikke undervurdere den pragmatiske kvinnen vi leser om, hun hadde tydelige gudfryktige trekk. Haug beskriver henne som en oppriktig troende.⁵⁶ Hun var sterkt påvirket av den hellige Birgitta, og var aktiv i å fremme henne til helgenstatus.⁵⁷ Hun skal også i sin tid ha hatt flere visjoner om hennes framtid og rolle, som blant annet involverte Birgitta.

⁵⁴ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:30

⁵⁵ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:93

⁵⁶ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:105

⁵⁷ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:310

Margrete sikret også kirkens støtte ved å fremme en aktiv kirkevennlig politikk i hennes tid i Norge. I 1376 og 1380 holdes det to provinsialkonsil i Norge som forsterket kristenretten i Norge og sikret kirkens innflytelse i samfunnet.⁵⁸

Vinald Henriksson, formann, erkebiskop og dronningens mann

Blant Margretes viktigste støttespillere, i hennes kamp for tronene, var biskopene i Danmark og Norge. Som nevnt var Margrete en gudfryktig kvinne, og hun gjennom hele livet sørget for å opprettholde et godt forhold til kirken som helhet, og donerte rikdom til klosterbevegelser og andre religiøse formål. Margrete dannet sterke lojalitetsbånd til spesifikke menn i geistligheten, som endte opp med å bli hennes lojale *agenter*. Biskopene i Europe i denne perioden satt med mye makt og innflytelse internt i sine rike, og Norge var intet unntak. Biskopene, selv om de skulle være fredelige kristne menn, hadde ofte krigere som kunne møte de utfordringene som kom i møte.⁵⁹ De satt også ofte på store jordeiendommer, og i noen tilfeller kunne de ha tilgang til inntekter som rivaliserte de mektigste stormennene i landet.⁶⁰ Blant disse biskopene var nok ingen viktigere enn Vinald Henriksson.

Vinald Henriksson har en beskjeden begynnelse på sin reise til å bli en av Skandinavias mest innflytelsesrike kirkemenn. Han begynte som sokneprest i Tjørn i Elvesysla fra 1350. Herfra gikk reisen til å bli kongens klerk og medlem av kapellgeistligheten ved Mariakirken i Oslo. Hans kongelige innflytelse var stor og han endte opp med å vikariere som kansler i Peter Eirikssons fravær.⁶¹

Hans posisjon i den norske statsadministrasjonen var viktig. Som nevnt ovenfor satt makten under Olavs styre i formynderrådet og ikke hos Margrete. Det at Margrete hadde en mann som Henriksson i rollen som formann i dette rådet var nok en viktig grunn til at Margrete fikk det som hun ville.

Henriksson var vital for Margrete i å sikre henne både den danske og den norske tronen. I samarbeid med Margrete sikret han den danske tronen først. Møtet i Lund hvor danskene

⁵⁸ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:94

⁵⁹ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:249

⁶⁰ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:250

⁶¹ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:78

bestemte seg for å gjøre Margrete til *formynder og rette husbond* av Danmark spilte Henriksson en viktig rolle. Han bringer med seg den kristelige autoriteten som erkebiskop og bidrar til å rettferdiggjøre at Margrete skal over makten. *Fullmektige frue* er ikke en tittel som eksisterte tidligere og blir brukt for første gang om Margrete.⁶² Når Margrete senere returnerte til Norge sammen med erkebiskopen, for å kopiere deres suksess i Danmark, er det ikke bare som Olavs mor, og Håkons enke, men som regent og formynder av Danmark. De norske aktørene ble nødt til å forholde seg til en kvinne, som ikke hadde en kongelig tittel, men i praksis fungert som danskenes monark. Margrete ble værende Danmarks regent, irrelevant av hva som fant sted ved riksrådsmøtet i Norge.

Denne dynamikken ble snudd på hode etter februar møtet i Norge, hvor Erik av Pommern ble erklært til Margretes arvtaker og Konge av Norge. De danske spillerne ble nå nødt å forholde seg til at Margretes arvtaker er Erik. Haug mener at utsettelsen av arvespørsmålet under den danske hyllingen av Margrete kan ha vært for å forhindre potensielle vanskeligheter som ville oppstå hvis nordmennene valgte en annen arvtaker for riket.⁶³ Margrete hadde stor innflytelse i landet, men ingenting er noen gang sikkert. Og Margrete var en kvinne som hadde vist gode evner til å manøvrere rundt potensielle kriser. På dette tidspunktet må Margrete ha startet å se muligheten for en skandinavisk union, og hvis Norge og Danmark valgte forskjellige arvinger ville det gjort den ambisjonen vanskelig. Spørsmålet ble utsatt og Vinald og Margrete lar nordmennene bestemme først.

Etter deres eventyr i Danmark var over og spørsmålet om Margretes rolle i Norge etter Olavs død måtte besvares, reiste ikke Vinald til Nidaros for å diskutere arvespørsmålet med sine likesinnede. Han reiste isteden til Lund for å sikre den danske tronen for Margrete. Haug argumenterer for at Vinalds reise til Lund viser at han ikke hadde noen interesse for å finne alternative løsninger på spørsmålet og allerede var overbevist om Margretes rolle.⁶⁴ Han var altså en dronningens mann og lojal støttespiller.

Vinland Henriksson erkebiskopen av Nidaros er første personen nevnt i brevet som erklærer Erik til Margretes arving.⁶⁵ Som erkebiskop *med guds nåde*, som det står i brevet, er hans

⁶² Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:153

⁶³ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:163

⁶⁴ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:154

⁶⁵ *Diplomatarium Norvegicum* (Volumes I-XXI), nummer 34, b.18 s.31, 1389

autoritet og innflytelse i denne hendelsen vanskelig å undervurdere. Dette brevet tydeliggjør også arverekken fremover; «*ok naar thæn før-nefndæ konung Erik dør tha bør hans son ærwa rikit Norighe*»⁶⁶. Brevet går videre og forklarer at arverekken skal følge mannslinjen. Selv om de norske stormennene hadde valgt Margrete til sin dronning, imot norsk arvelov, så hadde ikke kjønnsbildet i Norge endret seg. Diplomene som sendes ut angående Erik av Pommerns rolle i arverike viser tydelig at arverekken skal følge mannslinjen etter Erik. Så til tross for mottakeligheten til å ha en kvinnelig monark alene på tronen blant nordmenn, så var ikke nordmennene villige til å fullstendig omfavne noe som ligner likestillingsprinsipper. Det er nok lurt å se på Margrete som et ekstremt tilfelle og et nødvendig avvik fra tradisjon og lov for å hindre at Mecklenburgerne fikk den norske tronen, og ikke se på valget av dronningen som et skifte i norsk kvinnesyn i middelalderen.

Flere ganger i Haugs verk understreker hun hvor tett det personlige båndene mellom Margrete og Henriksson var. Han viste seg å være instrumental i Margrete reise til tronen og det er muligens vanskelig å forestille seg at hun hadde endt opp i den posisjonen hun gjorde uten en slik viktig støtte spiller som erkebiskopen. Han følger Margrete nesten fra begynnelsen av Margretes reise. Når disse to møter for første gang er vanskelig å si, men mannen var voksen allerede når Margrete kommer til Norge som 10 åring, og det er nok ikke urimelig å tro at de kommer i kontakt før Olavs fødsel. Hvis det er sant vil det ha gjort ham til en av unionsdronningens lengstlevende støttespillere. Som er årsaken til at han nevnes først i dette verket.

Nikolas Jakobsen Rusare, Roskilde-kanniken og erkebiskop

Nikolas Rusare begynte som Roskilde-kanniken, men ville senere bli erkebiskop i Nidaros.⁶⁷ Dette er et av mange eksempler på Margretes bruk av utenlandske menn i tjeneste. Margrete kom til å anvende mange utenlandske menn i sin tjeneste. I tiden etter at hun tok makten etter Håkon 6. død blir mange av maktposisjonene i Norge overtatt av ikke-norske menn.⁶⁸ Utnevnelsen av utenlandske menn til verdslige og geistlige maktposisjoner var gunstig for monarkiet. Disse mennene hadde ikke maktgrunnlag i Norge, og deres kilde til prominens var eksklusivt Margrete.⁶⁹ Denne politikken skaffet nok Margrete motstandere blant den norske

⁶⁶ Diplomatarium Norvegicum (Volumes I-XXI), nummer 34, b.18 s.31, 1389 b18 s.31-32

⁶⁷ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:44

⁶⁸ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:340

⁶⁹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:345

og svenske adelen, som sikkert jaktet disse posisjonene selv, men det var verd det i hennes tilfelle siden det skaffet henne et nettverk av lojale støttespillere som hadde liten til ingen lojalitet til andre mennesker eller institusjoner i landet de arbeidet i på Margretes vegne. Margretes blikk var alltid festet på unionen som helhet og var sannsynligvis mer opptatt av å sikre sin egen makt og posisjon framfor å blidgjøre svenske og norske stormenn.

Rusare arbeidet lidenskapelig med å bidra til at den danske kongemakten fikk returnert slott og landområder som var godt tapt i perioden før Margrete kom på banen. Økonomiske problemer oppsto ofte for Europeiske konger, danske og norske konger var ingen unntak. Krig, pest og konstruksjon av slott var kilder til uforutsigbare utgifter. Den vanlige løsningen på slike utfordringer var lån ofte fra utenlandske aktører. Garantiene for slike lån ble sikret gjennom å pantsette borger, hvis kronen ikke klarte å betale gjelden ble borgen overført til den utenlandske aktøren.⁷⁰ Både Margrete og hennes far kom begge til å bruke mye av sin tid på å gjenskaffe borger som kronen hadde mistet på denne måten.

Det hadde historisk vært nære forhold mellom den danske monarken og Roskildegeistligheten. Margrete var aktiv i å sørge for dansken skulle få erkebiskopsete i Nidaros. Sendte selv bud til mannen om at han måtte avbryte sine studier i Praha og komme seg til Roma for å skaffe seg pavens provisjon og innvielse til det norske erkebiskopsete. Rusare hadde arbeidet på vegne av Margrete for valget av Olav til konge i Danmark etter Valdemars død. Det nødvendige bidraget som var med på å sikre den danske tronen og hindre at den falt i hendene på Albrecht hadde gjort mannen til en viktig støttespiller for Margrete.⁷¹ Nikolas, til tross for å være erkebiskop i Nidaros fra 1382, var ikke rotfestet i Nidaros, ikke engang i Norge. Mannen oppholdt seg for det meste i Danmark, hvor han spilte en aktiv rolle i å bistå Margrete i hennes danske prosjekter.⁷²

Øystein Aslaksson, Oslo-kanniken og biskop

Øystein Aslaksson er en av menneskene i Margretes sfære som måtte ha vært mest takknemlig for Margretes manøvreringer. Haug argumenterer for at Aslaksson muligens aldri hadde endt opp i den posisjonen han gjorde hadde han vært sin egen sjef. Margrete brukte muligens sin innflytelse til å skyve han i en retning som var gunstig for henne, og uten hennes

⁷⁰ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:330

⁷¹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:136

⁷² Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:139

påvirkning var det mulig at han hadde endt opp et annet sted.⁷³ Dette går igjen med Margrete, hvor hun spiller en veldig aktiv rolle, ikke bare i å kultivere gode forhold til geistligheten, men også i å ha så mye kontroll som mulig over hvilke mennesker som befant seg i den. Dette lønnet seg godt for Margrete, som får noen av sine viktigste støttespillere fra kirken.

Kildene viser ingen tegn på at Aslaksson var aktivt i kongetjenesten før han ble biskop. Men han må ha hatt kontakter med hoffet og kongehuset for han endte opp som formann i følget som reiste til England for å forhandle om ekteskap mellom Erik av Pommern og engelske prinsessen.⁷⁴ Margrete som slekts-overhode var aktivt med i forhandlingene om ekteskapsbånd for sine fosterbarn. Ekteskap dannet kilden til allianser og maktfordeling blant europeiske kongehus, dette ville ha vært noe som var meget viktig for dronningen, som tyder på at Aslaksson var en person Margrete stolte på siden han var involvert i dette arbeidet.

Margrete brukte biskopen til flere diplomatiske oppdrag som man vanligvis ville sett for seg at falt i hendene på administratorer utenfor geistligheten.⁷⁵ Han var nok en lojal og pålitelig støttespiller for Margrete, og Margrete foretrakk i mange tilfeller å bruke geistligheten til statsadministrative roller som falt utenfor det som tradisjonelt var forbundet med dem. Hun hadde arbeidet i mange år med å fylle trofaste menn i kirkelige poster. Det er nok naturlig å tenke seg at hun ville anvende de ressursene hun hadde brukt år på å kultivere. Men det var ikke bare lokale biskoper i Skandinavia Margrete ville kultivere et godt forhold til.

Pontifex Maximus

Margretes far Valdemar Atterdag hadde som nevnt tidligere dannet tette bånd med de danske geistlige, en politikk som Margrete selv ville fortsette når hun kom over i maktposisjon selv. Roskildegeistligheten sto sentralt i hennes fars statsadministrasjon.⁷⁶ Da Margrete skaffet seg makten i Danmark, etter Olavs død, ville roskildebiskopen bevare sin sterke posisjon.

Hun kultiverte ikke bare et godt forhold til Skandinavias geistlige, men arbeidet aktivt for å bevare et godt forhold og gjøre en alliert ut av Paven i Roma. Konflikten mellom paven i Avignon og paven i Roma var nyttig for verdslige herrer rundt om i Europa. Begge pavene hadde behov for støtte blant verdslige fyrster og det gjorde dem nok veldig interessert i disse

⁷³ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:142

⁷⁴ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:144

⁷⁵ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:234

⁷⁶ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:45

fyrstenes behov i en mye større grad enn hvis pavens egen stilling var sikker.⁷⁷ Margrete nøt godt av dette og fikk det for det meste som hun ville når det kom til hennes behov i forhold til Roma-paven. Hennes allianse med kirken var viktig for hennes makt i Norge, kirken satt på et nettverk som var i direkte kontakt med lokalsamfunnene på en måte som monarkiet selv ikke hadde evne til.⁷⁸ Det var ikke nok å ha tilgang til dette nettverket, kontroll over det var vitalt for hennes ambisiøse planer. Å sørge for at geistlige posisjoner var dominert av lojale menn var viktig, og kanskje mye til kirkens misnøye, til tross for å sørge for i mange tilfeller å kjempe kirkens sak reservert Margrete retten til å blande seg inn i bispevalg, noe som egentlig skulle falt i hendene på kirken og paven.⁷⁹

Ogmund Finnsson, kongens mann

Selv om Margrete viste stor tiltro til hennes lojale geistlige representanter, så var ikke alle hennes støttespillere menn i kjortel. Den store mannauden hadde gjort bort med store deler av den norske adelen. Samtidig vokste som nevnt ovenfor en stor administrativ institusjon i kirken på 1300-tallet og Margrete førte egen politikk som ofte foretrakk kirkemenn i roller som tidligere hadde tilhørt adelen. Til tross for den minskende innflytelsen til det norske aristokratiet var det ikke maktesløst, og kom til å spille en aktiv rolle årene som ledet opp til dannelsen av Kalmar unionen.

Ogmund Finnsson var en eldre herremann i forhold til både Håkon 6. og Margrete. Og i tiden etter Magnus Erikssons fangenskap under Albrecht kom Finnsson på banen som en eldre og erfaren rådgiver for kongeparet. Hans far hadde vært medlem av riksrådet tidligere, han hadde også mange eiendommer rundt om i Norge og tilhørte den gamle magnatadelen. Adelsmannen var rikets drottsete og ansvarlig for kongens husholdning. Han var også riksforsander og handlet med kongens myndighet når monarken selv ikke var tilstede.⁸⁰ Mannen var en del av landets øverste adel og en av de mektigste verdslige herrer og dermed en verdifull støttespiller for monarken.

⁷⁷ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:342

⁷⁸ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:308

⁷⁹ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:315

⁸⁰ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:74

Finnsson fungerte som drottsete for Margretes ektemann allerede fra rundt midten av 1360-tallet. Han endte også opp som leder i formynderstyret for Olav Håkonsson.⁸¹ Som leder i formynderrådet ville han utvilsomt ha mye nærkontakt med Margrete. Rådet satt som nevnt med den offisielle makten i riket frem til Olav ble myndig, Margrete har derfor måtte ha dets leder på sin side for å få gjennomført hennes ambisjoner. Det er ingen tegn til konflikt eller vanskeligheter mellom Margrete og formynderrådet i perioden de eksisterte.⁸²

I seksjonen om Nikolas Rusare ble det nevnt at han arbeidet hovedsakelig ut ifra sin posisjon i Danmark, og de interne administrative ansvaret falt da sannsynligvis over på den gamle ridderen Ogmund Finnsson.⁸³

På grunn av hans alder og hans rolle i Håkons administrasjon fra et så tidlig punkt er det ikke urimelig og tro at han og Margrete kryssete veier veldig tidlig etter at hun ankom Norge etter hennes ekteskap med Håkon 6. Han blir værende i sin posisjon helt til sin død og ser ut til å ha vært en lojal og viktig støttespiller hele veien gjennom. Hans posisjon som en av de mektigste stormennene i Norge gjør det naturlig å konkludere med at han må ha vært innflytelsesrik blant de andre adelige i de spørsmålene som oppsto rundt Margretes rolle i Norge som følge av hennes ektemann og sønns dødsfall. Han ble gammel og syk i sine siste dager og var ikke veldig aktivt med i de siste manøvrene til Margrete som sikret henne tronen i Danmark og Norge.⁸⁴

⁸¹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:329

⁸² Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:144

⁸³ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:139

⁸⁴ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:155

Annen Forskning

Eldbjørg Haug

Hovedbasisen for denne oppgaven har vært Eldbjørg Haug sitt verk, så vil ikke bruke mye rom på henne hva hun mener selv, men heller nevne et punkt hvor hennes egen forskning kommer i konflikt med andres.

Et spørsmål som har dominert diskusjon rundt Kalmarunionens dannelse i ettertiden, er hvorfor det var relativt manglende oppmøte blant de norske geistlige under kroning på Kalmar. Haug argumenterer for at Erik allerede var kronet i Norge, og kalmarkroningen derfor var en dansk svensk prosess og ikke nødvendig med norsk bispetilstedeværelse.⁸⁵ En ny kroning ville kanskje i verstefall bidra til å svekke legitimiteten til den allerede gjennomførte kroningsseremonien i Norge.⁸⁶ Men møter kritikk ettersom kalmar møtet omhandlet mer enn bare kroning og gir liten mening hvorfor de geistlige fra Norge ikke var tilstede. Biskopene som medlemmer av riksrådet burde vært selvskevne.

Torkel Halvorsen Aschehoug

Argumenterte for at Norge hadde nytte av unionen med Danmark ettersom det gav tilgang til embetsmenn utenfor Norges grenser og Danmark fungerte som et bindeledd mellom Norge og Europa og lag grunnlaget for Norsk uavhengighet og grunnlov i 1814.⁸⁷

Ole Georg Moseng – Erik Opsahl – Gunnar I. Pettersen – Erling Sandmo

Moseng argumenterer for at mye av godviljen for unionsdannelsen i de tre skandinaviske landene hadde grunnlaget i utenrikspolitiske forhold og adelens egne ambisjoner. Alle de skandinaviske landene slet med den voksende makten til de Mecklenburgske fyrstene i tiden fram mot unionsdannelsen. Spesielt i Sverige hvor adelen og stormennene som hadde sin lojalitet knyttet til folkungedynastiet hadde en sterk Mecklenburger-frykt. Margrete var en mye mer fristende aktør. Den norske adelen hadde kjempet mot Mecklenburgeren om Sverige, så da Håkon 6. falt bort var det naturlig at de norske stormennene samlet seg rundt hans sønn. Og når Olav selv falt bort fortsatte kongemoren kampen, og de norske

⁸⁵ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:336

⁸⁶ Eldbjørg Haug, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000:214

⁸⁷ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:8

stormennene støtter henne. Etter så mange år med konflikt mot Albrecht var det uaktuelt for dem å se en Mecklenburger på tronen.

Moseng argumenterer også for at de adeliges egne ambisjoner internt i Skandinavia gjorde dem villig til å støtte opp om unionsdannelse. Muligheten var nå tilstede for dansk adel å sikre seg makt og posisjoner også utenfor Danmarks grenser. Det samme gjaldt adel i de andre unionslandene men til en mye mindre grad, det er ganske tydelig at dansk innflytelse spredde seg til Norge og Sverige, og relativt lite svensk og norsk innflytelse kom til Danmark. Men det kan likevel ha vært en fristende tanke for mange. Margrete fikk dermed mulighet til å spille individuelle stormenn opp mot hverandre for hennes egen fordel, uten å være for bekymret for samlet motstand ettersom de selv aktivt arbeidet for å sikre egne interesser og ikke deres nasjons.⁸⁸

Tidligere forskning har argumentert for at det norske statssystemet falt sammen etter den første pestbølgen, men Moseng viser til nyere forskning som sier at det var et fungerende om svekket norsk adel som overlevde pesten og spilte aktiv rolle i Norges fremtid.⁸⁹

Tidligere forskning viser at ingen norske geistlige signerer noen av brevene utsendt fra unionsforming ved Kalmar, historikere har brukt den manglende norske deltakelsen som et argument for den svake norske stillingen i begynnelsen av unionen, og at unionen markerte begynnelsen på den norske nedgangstiden. Den eneste kjente norske geistlige tilstede var prostens ved Mariakirken.⁹⁰

Halvdan Koht

Mener at det som skjedde i 1387 var et statskupp imot lov og rett. Ved Olavs død var Margretes legitimitet for styre borte ettersom hun var kvinne, og dermed skulle hun ha blitt satt til siden.⁹¹

Erik Lönnroth

Lönnroth la allerede i 1934 grunnlaget for en ny oppfatning av unionen og unionsdannelsen. Middelaldrene var preget av konflikt mellom kongemakten og adelen, ikke mellom nasjoner.

⁸⁸ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:344

⁸⁹ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:328-329

⁹⁰ Ole Georg Moseng & andre, *Norsk Historie 750-1537*, Universitetsforlaget, 2007:336

⁹¹ Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:86

Argumenterer for at unionsdannelsen var en konsekvens av ønsker fra de adeliges side i de nordiske landene å danne en sterk opposisjon mot en mulig tysk ekspansjon. Norge og folkungene hadde ført krig mot Mecklenburgeren siden Albrechts ankomst i Sverige, og både Norge og Danmark hadde vært i konflikt med hanseatene og kölnforbundet i lang tid før det. Svensk adel hadde også liten lyst til å ha en Mecklenburger på tronen.⁹²

⁹² Esben Albrechtsen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*, Universitetsforlaget, 1997:93

Reisens avslutning

I begynnelsen på denne avslutningen før vi oppsummerer det har gått gjennom er det nødvendig å dedikere litt tid til den unike perioden i skandinavisk historie. Og også å anerkjenne den unike situasjonen som menneskene befant seg i, og den kraftfulle personligheten Margrete selv var.

I en historisk periode med veldig klare kjønnsroller som tydelig definerer hvilke sfærer som tilhørte hvilke kjønn. I en tid hvor strenge normer regulerte adferd for adelig, geistlig og bondefolk. I dette mannsdominerte miljøet springer Margrete frem ikke bare som en innflytelsesrik monark som bidro til å forme utviklingen til tre kongeriker, men også som en kvinne som må overkomme en mannsdominert verdensorden som sjeldent hadde tålmodighet for kvinner som satt foten utenfor sfæren som var reservert for dem. Det er nok urimelig å tro at Margrete som 10 åring i ekteskap med en norsk monark hadde ambisjoner om selv å bli regent monark, men på et eller annet tidspunkt må Margrete ha sett muligheten til å ta skrittene utenfor det som var vanlig for kvinner. Hvor mye hun selv tenkte over at hun var kvinne, eller hvor vanskelig det faktum at hun var kvinne var i hennes prosjekter er vanskelig å si, siden samtidskildene legger lite eller ingen vekt på det. Margrete ender nok opp der hun er som et resultat av mange faktorer, hun var nok en usedvanlig begavet kvinne som var flink til å manøvrere i politiske kretser, kombinert med utenrikspolitiske faktorer som skapte behovet for Margrete posisjon blant skandinaviske stormenn. Hun var nok rett kvinne på rett sted til rett tid.

Margrete var en ambisiøs og pragmatisk kvinne, som ikke nølte med å gripe de mulighetene som oppstod. Etter hennes sønns død går det bare en uke før hun er erklært Danmarks *formynder, fullmektige frue og rette husbond*. Dette er relativt raskt i et middelalderperspektiv. Nyheten om at Olav, konge av Danmark og Norge, var død kan jo for mange rundt om i rikene ha ankommet samtidig som nyheten om at mennene ved Lund hadde samlet seg rundt Margrete. Dette tyder på at hun ikke manglet vilje til å handle, og nektet å gi hennes motstandere, både internt og eksternt, tid til å handle. Om det var krefter i Danmark som ønsket å forhindre et slikt utfall, så makter de aldri å organisere noe siden Margrete og hennes kompanjonger arbeidet så fort. Margretes reise til toppen er hurtig og ofte konsekvenser av tilfeldigheter utenfor hennes kontroll. Hun måtte tross alt erfare dødsfallet til sin Far,

ektemann og sønn for å komme til sin posisjon, alle disse måtte dø for at Margrete skulle ende opp der hun gjorde.

Gjennom denne oppgaven har vi sett både på den historiske konteksten som Margrete og menneskene rundt henne befant seg, og vi har sett på noen av individene som utgjorde kretsen rundt henne. Vi har sett rollen presteskapet spilte i Margretes maktpolitikk. Vi har sett på den historiske reisen og de tragediene hun måtte gjennom for å ende opp som Kalmarunionens overhode. Etter å ha gjennomgått kildene er det vanskelig å forestille seg en vei til tronene for Margrete uten hjelp fra de hun hadde rundt seg. Erkebiskopene i Nidaros var vital for hennes vei opp, både som rådgivere og støttespillere, men også som religiøse autoriteter som legitimerte hennes sprang tronen, til tross for at hun selv hverken var tronarving eller mann. Biskopen Henriksson er personen som får mest oppmerksomhet i denne oppgaven, han er også den person vi kan si med ganske stor sikkerhet var en av om ikke Margretes viktigste støttespiller i Norge.

Alexander V. Klungnes

LITTERATUR

Albrechtsen, Espen, *Danmark-Norge 1380-1814 Felleskabet bliver til Bind I. 1380-1536*,

Universitetsforlaget, 1997

Haug, Eldbjørg, *Margrete, Den siste dronningen av Sverreætten, Nordens fullmektige frue og rette husbonde*, Cappelen, 2000

Moseng, Ole Georg - Opsahl, Erik – Pettersen, Gunnar I. – Sandmo, Erling, *Norsk Historie 750-1537*,

Universitetsforlaget, 2007

Diplomatarium Norvegicum (Volumes I-XXI)

nummer 34, b.18 s.31, 1389

